

Kunst in de openbare ruimte van een nieuwe stadswijk

De Middelveldsche Akerpolder, gelegen tussen Osdorp en Badhoevedorp, was van oudsher een kassengebied. Met handhaving van de oorspronkelijke lintbebouwing langs de twee oude Akerwegen die de polder noord-zuid doorsnijden, werd besloten tot volledige bebouwing van het gebied. Er zijn ongeveer 3600 woningen, kleinschalige bedrijfsruimten, een groot centrumgebouw met winkelgalerij, een schoolgebouw en een peuteropvang gepland. De opdrachtgevers, de woningcorporaties, de ontwikkelaars en het stadsdeel hechtten veel belang aan het realiseren van een woongebied van hoge kwaliteit met een heel gevarieerd woningaanbod. Door opdeling in zes deelgebieden kon het grote project worden verdeeld over meerdere stedenbouwkundigen, waarmee voor de stedenbouwkundige vormgeving meer spanning en diversiteit wordt gegarandeerd. Met dat doel werden bij het project ook veel verschillende en vaak jonge architecten betrokken.

FONDS

Omdat men de handen vol had aan het begeleiden van een complex bouwtraject waarin met een zeer hoog tempo voor drie deelgebieden zo'n tweeduizend woningen in een jaar tijd zouden worden gerealiseerd, werd aanvankelijk het standpunt gehuldigd dat er bij de inrichting en de bouw van de Aker geen beeldend kunstenaars zouden worden betrokken. Omdat de stedenbouwkundigen er moeite mee hadden dat iedere kunstzinnige bijdrage achterwege moest blijven, werd besloten om het Amsterdams Fonds alsnog bij de voortschrijdende plannen te betrekken. Sinds 1995 voert het Amsterdams Fonds voor de Kunst als zelfstandige stichting voor de gemeente Amsterdam het opdrachtenbeleid uit van beeldende kunst in de openbare ruimte. Daarnaast subsidieert het Fonds incidenteel projecten en organiseert men de uitreiking van de Amsterdamse kunstprijzen. Als belangrijkste opdracht geldt de bevordering van de kwaliteit van de kunst. Niet alleen geeft het Fonds opdrachten aan beeldend kunstenaars, zij kan ook met de beschikbare middelen optreden als co-financier bij opdrachten van derden, zolang er sprake is van kunst in de openbare ruimte van de gemeente Amsterdam. De stedenbouwkundigen konden beschikken

DIRK GORTER*

In het Structuurplan Amsterdam uit 1990, werd de Middelveldsche Akerpolder aangewezen als een omvangrijke woningbouwlokatie, om ook hier te kunnen voldoen aan de grote woningbehoefte. Bij de inrichting en de bouw van de Aker is een aantal beeldend kunstenaars betrokken.

over middelen uit het zogenaamde kwaliteitsfonds. Dit fonds kwam tot stand doordat de opdrachtgevers per te bouwen woning een bedrag beschikbaar stelden. Uitgangspunt was dat een bepaald percentage van deze bijdrage kon worden besteed aan kunsttoepassingen. In een aantal bijeenkomsten met de stedenbouwkundigen werd door het Amsterdams Fonds geïnventariseerd waar per deelgebied

den geselecteerd. Afhankelijk van de grootte per opdracht werd een budget vastgesteld dat werd opgebouwd uit een deel kwaliteitsfonds, de bijdrage van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en, in het geval van een kunstwerk in de ruimte van een park, een bijdrage uit de middelen voor de maaiveldinrichting. Van de voorgenomen kunsttoepassingen is een klein aantal reeds opgeleverd: de tegelta-

Reliëf van bladmotief. Foto: auteur

kansen lagen om met succes kunstenaars te betrekken bij de vormgeving van de openbare ruimte, hetzij door de plaatsing van een kunstwerk in de ruimte van plein of park, hetzij door een kunstenaar te betrekken bij de vormgeving van de architectuur. Totaal kwamen op deze wijze twaalf opdrachtoomschrijvingen tot stand, op grond waarvan kunstenaars konden wor-

bleaus van Siert Dallinga op penanten van de woningen van Karelse-Van der Meer en de plastieken in gevelnissen (zie foto) van Jozefien Schaper aan woningen van Rudi Uytenhaak. De keuze voor een kunsttoepassing van Jozefien Schaper werd in een vroeg stadium gemaakt door de bouwondernemer/opdrachtgever zelf. Omdat was gebleken dat het

stadsdeel Osdorp geen programma had voor kunsttoepassingen in De Aker, nam deze opdrachtgever tevens het initiatief om Marijke de Goey uit te nodigen een kunstwerk te ontwerpen voor de openbare ruimte. De toepassing van de tegelornamenten van Dallinga kwam tot stand op voorstel van de architect.

VLAGGEN

Andere opdrachten waarbij er sprake is van samenspraak tussen architect en kunstenaar, betreffen twee appartementengebouwen van de zeven 'Vlaggen'. Deze gebouwen zetten de lijn voort waarlangs eerder woongebouwen verzezen langs de doorgaande weg De Alpen. In de binnentuinen van deze gebouwen werden kunstwerken van Kees Bierman geplaatst. Bij het appartementengebouw van architect Art Zaayer zal de hoge open entree-ruimte van het gebouw door Lydia Schouten worden voorzien van een kunstwerk. Haar ontwerp voorziet in de totale bekleding van twee grote wanden met hardglas met een fotografisch bloempatroon. Bij het appartementengebouw van architect Mikel van Gelder worden de voor de afwatering van de inpandige balkons noodzakelijke afvoerpijpjes in de gevelwanden door Esther Jiskoot uitgevoerd in veelvormige bronzen spuiters. Bij deze relatief jonge architecten bestaat grote bereidheid om in hun bouwontwerp een opening te geven waarin een kunstenaar vanuit zijn gehele eigen invalshoek een wezenlijke bijdrage aan de verschijningsvorm van het gebouw kan leveren.

Een ander voorbeeld van goede samenwerking tussen architect en kunstenaar zal op subtielere wijze zichtbaar worden aan de woningen van Claus en Kaan, waar Annakatrien van Meegen op verzoek van de architect een deurluifel van hardglas ontwierp die in de productie zo zal worden gevarieerd dat iedere woning een andere luifel krijgt.

Tenslotte kan als voorbeeld van zelfgekozen samenwerking tussen architect en kunstenaar, de samenwerking tussen bureau Tangram en de kunstenaar John Blake worden genoemd. Tangram tekende voor het prijswinnende ontwerp van het gebouw 'Du-kaat', het langgerekte appartementengebouw langs de Pieter Calandlaan waarin zich op begane grond een winkelgalerij, horeca en een voorzieningencentrum en een school bevinden. Dit gebouw zal het centrum van De Aker vormen. Mede om te vermijden dat de lange bouwstrook een voorkant en een achterkant zou krijgen, werd het gebouw zo ontworpen dat het door een vijftal zeer grote doorgangen, poorten als uitsparingen in het volume, een grote openheid en doorgankelijkheid ontstaat. John Blake's ontwerp beperkt zich hier tot de poorten die hij door kleurtoepassingen op de enorme plafonds en een uitgekiende aanlichting, tot negatieve sculpturen in het gebouw wil verheffen. Zo krijgt ieder van deze indrukwekkende poorten een eigen dimensie, tegelijk wordt

daarmee de gebruiker en bezoeker van het gebouw een goed oriëntatiemiddel geboden.

BOOMSTRONKEN

Daarnaast staat in De Aker een aantal kunstwerken op stapel die een meer autonoom karakter hebben of die in een meer stedenbouwkundige opdracht gestalte krijgen. Van deze categorie is op dit moment nog geen enkel werk opgeleverd. Voor autonome kunstwerken geldt, dat het traject tussen ontwerp, opdracht en oplevering korter is dan dat van een kunstenaar die iets toevoegt aan het architectonisch ontwerp. In het geval van De Aker hebben we echter te maken met de ontwikkeling van een geheel nieuwe stadswijk, waar in een razend tempo woningen worden opgeleverd en be-

geschikt was voor deze lokatie. Nadat de landschapontwerper aangaf, overeenkomstig de door de betrokken stedenbouwkundige gegeven opdracht, met een boomgaardachtig inrichtingsvoorstel te zullen komen, werd duidelijk dat voor de triomfboog een andere plaats moest worden gezocht. Het Amsterdams Fonds zal in een later stadium nog afwegen of in het Forintplantsoen een kunstwerk zal komen. De triomfboog van Marijke de Goey zal worden opgericht op een brug in de crescent in het centrum van De Aker.

In het Iseopantsoen zal Ben Raayman in de noordelijke hoek een groot cirkelvormig plein leggen. Het kunstwerk met een diameter van 25 meter rijst aan één kant op uit het water en heeft een oppervlak dat trechtervormig naar binnen toe afloopt. Het straatwerk zal een bij-

Hoekreliëf van Jozefien Schaper. Foto auteur

trokken, maar waar met het inrichten van de openbare ruimte noodzakelijkerwijs moet worden gewacht tot zoveel woningen worden bewoond dat het gebied zijn functie van bouwput kan opgeven. Nu dat ogenblik min of meer is bereikt, kunnen kunstenaars aan de slag met het opbouwen van hun kunstwerken.

Marinus Boezem bereidt de plaatsing voor van een vijftigtal gepolijste granieten 'boomstronken'. In het graniet zullen de Latijnse namen worden gebeiteld van bomen uit alle windstreken. Als een verloren gegaan *arboretum* zullen de afgezaagde bomen worden verspreid over de lengte van de drie bordessen die de verhoogde entrees verbinden van de eerder genoemde zeven vlaggen.

Binnen De Aker bevinden zich twee centraal gelegen plantsoenen, het Forint- en het Iseopantsoen, ongeveer met de maten van een voetbalveld. In het Forintplantsoen was aanvankelijk een achttien meter hoog beeld, 'een triomfboog' geprojecteerd van Marijke de Goey. De kunstenaar was om haar ontwerp gevraagd door de grote opdrachtgever die de woningen bouwt in het betreffende deelgebied. Omdat het Forintplantsoen een klein stukje ongerepte polder is en dus bijna twee meter onder straatniveau ligt, ontstond onder de supervisors en de adviseurs van het Amsterdams Fonds voor de Kunst discussie over de vraag of het concept 'triumfboog' wel

zondere kwaliteit krijgen, doordat de kunstenaar zelf de betonnen reliëftegels heeft gegoten. De tegels zijn zo gevormd dat het plein in een soort spinnenwebvormig verband wordt gelegd. Het gehele oppervlak heeft een heel fraai en goed beloopbaar reliëf van een bladmotief (zie foto). De cirkelvorm van het plein zal worden benadrukt doordat langs de randen door de kunstenaar zelf gebouwde houten zitbanken worden geplaatst. Daarbij wordt in hetzelfde plantsoen aan de andere zijde van het water een steigerkade gebouwd waarvan Thomas Elshuis, architectonisch vormgever, de ontwerper is.

Voor het laatste deel van de nieuwe Amsterdamse stadswijk is het stedenbouwkundig plan inmiddels voltooid. Op dit moment zijn de architecten aan het tekenen om daaraan invulling te geven. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst zal binnenkort in overleg met de opdrachtgevers en de verantwoordelijke stedenbouwkundige weer bezien hoe en waar zij een rol kan spelen met het geven van opdrachten aan beeldend kunstenaars om de kwaliteit van de woonomgeving en de ervaring van de stedelijke ruimte te versterken.

* Dirk Gorter is beeldend kunstenaar en als adviseur verbonden aan het Amsterdams Fonds voor de Kunst.